

Opponensi vélemény

Nagy Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban c. doktori értekezéséről

Nagy Ferenc, a büntető anyagi jog területén kifejtett több évtizedes tudományos és oktatói munkásságára támaszkodva, jelen doktori művében (a továbbiakban értekezés) a büntetőjog tudományának „alaptanát” alkotta meg. Saját tárgyát a jogbölcselet magasságába emelte, de nem a filozófiai absztrakció semlegességének a szándékával. Törekvése, hogy a bűn és a büntetés ősinek mondható legvégső kérdéseire válaszokat keresve, majd pedig a nemzetközi és a hazai büntetőtudomány legértékesebb forrásainak és legkiválóbb auktorainak példáin keresztül napjaink büntetőpolitikájáról mondjon sokszor aggódó, és a szerzőre oly jellemző szenvedélyes kritikát. Téziseinek bevezetőjében erről így ír: „... az aktuális kriminálpolitikai útvesztőből kitörési pont is az elméleti alapkérdések, a büntetőjog tudománytörténetének és jellemző tendenciáinak számbavétele, vizsgálata és tisztázása.”

I. A doktori értekezés tartalmi értékelése

Az I. fejezet a büntetőjog eredetét vázolja fel az állam létrejöttét megelőző ősi időktől kezdve egészen addig, amikor a „köz fokozatosan kivette a megtorlás jogát az egyes ember kezéből”. Óvatos megfogalmazás, ami nem kíván állást foglalni abban a nehéz kérdésben, hogy vajon a jog első csírái már az állam „feltalálása” előtt megjelentek, avagy a jognak nevezhető jelenségek megszületésének feltétele az állam bármilyen egyszerű szervezeti kezdeményeinek a létrejötte. Ami nem kétséges, hogy a bosszú és az önbíráskodás keretek közé szorítása, a talio elve és a compositio (megváltás) érvényesítése már működő államot sejtet. A sérelemre adott válasz megszűnt magánügy lenni. Az állam egyik rokonszenves vonása, a polgáraiért vállalt felelősség és gondoskodás nagyon korán érzékelhető volt, amiként az is, hogy a büntetőhatalom a kezdetektől felmutatott emberségre valló jegyeket. Erre utal a következő megállapítás: „Nem a sértettek keresték először a köz védelmét a büntetésekkkel szemben, hanem a vádlottak a bosszuló rokonokkal, a lincselő tömeggel szemben.” Az nem kétséges, hogy amiként azt a szerző megjegyzi, a történelem alakulása „a feudális abszolutizmus korában a büntető hatalom többé-kevésbé önkényes gyakorlásához vezetett.” Az értekezés egy több évezreden átívelő ugrással napjaink büntetőjogához érve két következtetésre jut:

Az egyik, hogy eredendően az állam kötelezettségvállalásából vezethető le a legalitás elve, továbbá, hogy a közvetítés, a mediáció egyáltalán nem idegen a büntetőjogi szemlélettől, ha a tettes-áldozat kiegyezés a legteljesebb állami kontroll alatt történik. A sértett önrendelkezési jogának elismerése – ugyancsak szigorú állami őrködéssel – a magánindítvány és magánvád.

Az I. fejezet második tétele az erkölcs és a jog kapcsolatát mutatja be, amikor elkülöníti egymástól az erkölcsi értékekre alapozott jogi tilalmat (*mala per se*) a morális támaszt nélkülöző parancstól (*mala prohibita*). Ezen a ponton szerzőnk hivatkozik Korinek Lászlóra, aki nagy kriminológiai alpmunkájában teszi fel a kérdést: Van-e a jognak olyan territóriuma, ahol a jog és az erkölcs harmonikusan egymásra találtak, az erkölcsi szabályt megerősíti a jogi norma és fordítva, a jog parancsának aranyfedezete az erkölcsi meggyőződés? Ez annál inkább fontos kérdés, mert tudjuk, a jog önállósodásának nélkülözhetetlen feltétele volt az erkölcsi rendtől történő elkülönülése, ami azonban soha nem jelentett végleges szakítást. A *természetes bűncselekmény* fogalma a legjobb példa arra, hogy létrejöhet erkölcs és jog harmóniája. „*Természetes bűncselekmény az a cselekmény, amely a számalom (piéta) és a becsületesség (probita) érzésének valamely népben élő átlagos fokát sérti.*” A Vámbérytól származó idézethez Korinek hozzáfűzi a következőket: „*A gyakran köztörvényesnek is emlegetett bűncselekmények sajátja, hogy az emberi történelem kezdeteitől és minden kultúra által egyetemesen becsesnek elfogadott értékeket támadnak, ezért mindig és mindenhol tilalom alá tartoznak.*” (Korinek László: *Kriminológia I. kötet*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 56.) Nagy Ferenc értekezése párhuzamot teremt a régmúlt és napjaink között. Amint arra egy korábbi munkájában is rámutatott (*Btk. módosítók, tehát vagyok.*), a kellően át nem gondolt büntető jogalkotás azzal a veszéllyel járhat, hogy gyarapodnak a tiltások, amelyek nélkülözik az erkölcsi támogatást. (Nagy Ferenc: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2005, 20.)

A II. fejezet a büntetőjog szellemi forrásai között a római jogot, a kánonjogot és a jogfilozófiát jelöli meg. A *ius publicum* és a *ius privatum* már az ókori Rómában is elkülönült, amit a kiterjedt piacgazdaság szükséglete hívott életre. „*Közjog az, amely a római állam: a res Romana státusát: a res publica létét érinti, a magánjog pedig az, ami a magánfelek hasznára van.*” (Zlinszky János: *Ius Publicum, Római közjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 17.) Az antik közjog fejlettsége azonban messze elmaradt a civiljog mögött. Amíg az újkor hajnalán (amikor a bontakozó modern piac ezt ismét megkívánta) a magánjog befogadása kétezer éves mintákra támaszkodhatott, addig a modern közjog számára nem álltak rendelkezésre magas jogász kultúrával kidolgozott intézmények, amelyeket a bontakozó kapitalista társadalmak készen vehettek volna át. Mindazonáltal a szerző utal azokra az elvekre, amelyek Róma

büntetőjogában kerültek kimunkálásra, és amelyekből utóbb a modernitás is tanulhatott.

Rendkívül érdekes a kánonjog szerepének ábrázolása. Különösen az egyházi szervezet belső rendje felett őrködő fegyelmi felelősség szubjektív oldalának kidolgozottsága – nem függetlenül a bűn keresztény hitben gyökerező értelmezésétől – nagy lépést jelentett a bűnösség korszerű fogalmához. Ez azért elgondolkodtató felfedezés, mert a jog önállósodásának feltétele a vallásos hittől való elválás, ami nem vitathatóan a szellemi fejlődés későbbi szakaszának fejleménye. (Sumner Maine, Henry: *Az ősi jog*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1998, 14.) Annak lehetősége, hogy a társadalom jelenségeire tudományos magyarázatot találjunk, akkor nyílt meg, amikor a vallások elvesztették egyeduralmukat. Azt a történelmi korszakot, amelyben ezek a feltételek megteremtődtek, Mannheim Károly „*a feudális életrend felbomlása*” időszakára teszi, és ezt írja: „*Amíg a társadalmi egységek csak a vallási értelemadások közvetítésével voltak megragadhatók és csak annyiban voltak láthatók, amennyiben összefüggésbe lehetett hozni őket Krisztus misztikus testével, addig nem jöhetett létre mai értelemben vett társadalomtudomány.*” (Mannheim Károly: *A gondolkodás struktúrái*, Kultúraszociológiai tanulmányok, Atlantisz, Budapest, 1995, 32.) Mannheim megállapítása a „*mai értelemben vett*” jogtudomány létrejöttére is igaz.

Amiben feltétlenül egyetértek a szerzővel, az a jogfilozófia meghatározó szerepe a modernitás felé vezető úton. A bölcsélet az első fordulatot az értékek hierarchiájában tette, amikor annak csúcsára az egyes ember méltóságát emelte. A modern büntető elmélet megalapozója, Cesare Beccaria híres könyvében arra figyelmeztetett, hogy az emberi mivoltától meg nem fosztható gyanúsított többé már nem lehet tárgya, hanem csakis alanya az eljárásnak, akit megillet a védelem joga (Beccaria, Cesare: *Büntetés és büntetés*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967). A büntetőeljárás nem a bosszú eszköze, hanem az igazság feltárásának útja, a szankció a megsértett jogrend helyreállítója, amelyhez nem szolgálhat mintaként a bűn embertelensége. „*A szükséges felül a terheltet nem szabad terhelni; szóval: elvész a szabadság, de nem a humanitás.*” (Vuchetich Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere*, II. könyv Gyakorlati büntetőjog, A magyar jogtudomány klasszikusai, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 92.) Hogy ez a tanulási folyamat nem egyenes vonalú, arra majd az értekezés VII. fejezete szolgál példákkal.

A III. fejezet a szabadság és a biztonság jogfilozófiai hátterét mutatja be. Kant, Hobbes, Locke és Montesquieu tanain keresztül jutunk el az Alaptörvény szabadságfelfogásához. A fejezet zárása egy ábra, ami a jogállami büntetőjog védő pilléreit foglalja össze. A szabadság és az emberség garanciáiról van szó, amelyek annak ellenére születtek meg, hogy végső soron *minden társadalom*

kockázattársadalom. A fogalmat, megalkotója ennél szűkebb értelmezést ad: „... ez a kategória nem az első, ipari és nemzetállami modernitás 19. századi és 20. század eleji korszakára vonatkozik, hanem az új kockázatok elterjedésére, ami a 20. század második felében kezdődik, tehát az ökológiai válságok történelmi megtapasztalására, de még a jóléti állam nyújtotta biztonság leépülésére is és sok más mindenre.” (Beck, Ulrich: Világ-kockázat társadalom, Az elveszett biztonság nyomában, Belvedere, Szeged, 2007, 20.) A kockázattársadalomnak Beck által leírt szűkebb értelmezése a tekintélyelvű rendszerekben hívők számára eddig nem remélt hatásos érveket szállít. Elegendő a hatalom kizárólagos birtoklására törő erőknél némi lelemény a politikai propagandában, hogy elhiggyük, nem a szabadság gyakorlásában való járatlanságunkkal van a baj, hanem magával a szabadsággal. Azt kell felszámolni, és akkor rend lesz. A hamis próféták szerint a rend nem tűri a szabadságot. „A félelem befolyásolja az életérzést. Az értékek skáláján a biztonság kiszorítja az első helyről a szabadságot és az egyenlőséget. A törvények szigorításához vezet, a veszélyelhárítás látszatra értelmes totalitarizmushoz”. (Beck, Ulrich: Világ-kockázat társadalom..., im. 21.) A világ-kockázatokat sikerül olyan nagyságrendű veszélyeknek ábrázolni, amelyek csakugyan halálos félelmet keltenek. Erre a félelemre pedig korlátok nélküli hatalom építhető. A polgári parlamentarizmus fundamentuma az egyes ember méltósága. Szabadság nélkül nincs emberi méltóság. Ha azonban olyan a gazdasági berendezkedés, ami az emberek egy részének elnyomorodásához vezet (fogyasztási aszimmetria), akkor a szabadság elveszíti vonzerejét, és bekövetkezik az a helyzet, amikor a demokrácia arra ad lehetőséget, hogy a többség a diktatúrára szavazzon, mert abban véli felfedezni biztonságának egyedüli garanciáját. „Mindezek a szabadságjogok fontosak, megbecsülendők és értékelendők, csak épp az emberek egy jelentős részét nem érdekli, mert nincs módja élni velük, épp ezért, érvként alkalmazva nem egyéb ostoba demagógiánál.” (Irk Ferenc: Kétkedő kriminológia A rizikótársadalom kriminálszociológiája, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012, 34.) Valójában nem a szabadságjogok érvként történő használata az ostoba demagógia, hanem az a politikai manipuláció, ami azt akarja elhitetni, hogy a szabadság az oka a bajoknak, és a biztonság csak szabadság elvonásával garantálható. Az viszont igaz, hogy minél nagyobbak a társadalmi egyenlőtlenségek, annál hatékonyabb ez a propaganda, olyannyira, hogy erre építve akár társadalmi támogatással is létre lehet hozni az állami önkény legújabb formációit. Nagy professzor értekezésének III. fejezetéhez illesztett, már említett összefoglaló táblázat megnyugtat minket, az Alaptörvény tartalmazza mindazokat a garanciákat, amelyek megóvhatják a büntetőjogot attól, hogy újra az önkény eszközévé degradálódjék, és elveszítse nehezen megszerzett humánusát. A garanciák táblázata meggyőző, de azért vannak aggodalomra okot adó jelenségek. Az Alaptörvény a jogkorlátozást valamely alkotmányos érték védelmében is lehetővé teszi. Az alapjogi tesztet tovább bővíti az R) cikk (3) bekezdése azzal, hogy kimondja: „Az Alaptörvény

rendelkezéseit azok céljával és a benne foglalt Nemzeti Hitvallással összhangban kell értelmezni.” A szakirodalomban felmerült a kétség. Azzal, hogy az Alaptörvény a preambulumnak normatív tartalmat tulajdonít, nem teremt-e lehetőséget arra, hogy az alapvető jogoknak szinte parttalan korlátozása is alkotmányosnak minősüljön? (Molnár Benedek, Németh Márton, Tóth Péter (szerk.): *Mérlegen az Alaptörvény, Interjúkötet hazánk új alkotmányáról*, Stádium HVGORAC, Budapest, 2013, 97.) Vannak további riasztó jelenségek. Jelesen a büntetőeljárás összes garanciális szabályát megkérdőjelezi a most elfogadott kódexnek az előkészítő eljárásra vonatkozó alábbi rendelkezése:

„343. §

(1) Az előkészítő eljárás során bírói engedélyhez kötött leplezett eszközöket a bűncselekmény gyanújának megállapítása érdekében, azzal a személlyel szemben lehet alkalmazni,

a) aki a bűncselekmény elkövetőjeként szóba jöhet, ...”

Az alapvető emberi jogokat súlyosan korlátozó eljárás indulhat tehát bűncselekmény gyanúja nélkül is, pusztán azzal a céllal, hogy a hiányzó gyanúhoz eljussunk, avagy azt állapítsuk meg, hogy a gyanú nélkülözött minden alapot. És ki ellen: „aki szóba jöhet”! Ilyen felhatalmazást a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény sem tartalmazott. Igaz, hogy abban az időszakban a titkos felderítés semmiféle jogi korlátba nem ütközött, de a büntetőeljárásnak az volt a materiális feltétele, hogy nyomozás csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén indulhatott, ami nem egy esetben hatásos akadályt jelentett az önkénytelenség szemben.

A disszertáció IV. fejezete a büntetőjog feladatairól szól. A szerző végeredményében megerősíti az opponens iménti aggodalmait, amikor megállapítja: „... a pusztá jogtárgyvédelem negatív – megelőző rendőri – preventív céltételezés. A büntetőjog legmélyebb feladata pozitív szociáletikai természetű.” A gondolat így folytatódik: „A büntetőjognak azonban nem lehet kizárólagos feladata a jogi normák orientáló funkciójának garantálása sem. Ez a feladat-meghatározás önmagában ugyanis tágra, túlzottan szélesre nyitná/nyithatná a büntetőjogi beavatkozás lehetőségét, ami alkotmányos jogállamban nem megengedhető.” A most tárgyalt fejezet igazi erőssége annak a német dogmatikának az alapos elemzése, amelynek Nagy Ferenc vitathatatlanul első számú hazai ismerője. Különösen tanulságos a jogtárgyvédelem és az erkölcsi értékek védelmének egyidejű érvényesítése a büntetőjogalkalmazásban. A jogtárgyvédelem – amiként ezt Nagy megállapítja – ténylegesen csak a jövőre tekintve érvényesül, de a büntetőjogi felelősség megállapításához a jogtárgy múltban bekövetkezett sérelme elengedhetetlen feltétel. (A materiális jogellenesség tana számol olyan helyzetekkel, amikor az elkövetett magatartás tényállásszerű, de alkalmatlan a védett jogtárgy veszélyeztetésére vagy megsértésére, ezért bűncselekmény sem valósul meg. E

felfogás szerint nem kaphat büntetőjogi értékelést a gyanúsítottnak a hatóság által állított csapdahelyzetben tanúsított magatartása, amit éppen azért vezettek be, hogy a korábban már elkövetett bűncselekmény bizonyítását segítse elő, avagy, hogy ellenőrizhető legyen az egyes szolgálati beosztások betöltéséhez feltétlenül szükséges megbízhatóság.) Még határozottabb az összefüggés a jogtárgyak és az erkölcsi értékek védelme között. A humán feladása éppen a büntetőjog erkölcsi fedezetét herdálja el akkor, amikor a kizárólag az eredményességre tekintő eljáró hatóságok esetleg súlyosabb mértékben sértik a morál fundamentumait, mint az a deliktum, amelyet üldöznek. Az ilyen eljárás a büntetőjog normaérvényességet megerősítő funkcióját is megkérdőjelezi, és nem segíti a szabálykövető társadalmi status quo megőrzését. A fejezet végén olvashatjuk a szerző álláspontját, miszerint a büntetőjog feladata összetett, abban jelen van a hatékony jogtárgy-védelem (hasznossági elv), az erkölcsi értékek megóvása (értékelv) és a normaérvényesség (törvénytisztelet) együttes erősítése.

Az V. fejezet a magyar büntetőjog tudomány keletkezéstörténete, amelyet egy tudományelméleti bevezetés alapoz meg. A tételes jog tudásától elvárható az adott joganyaghoz való kötöttség, az empiria biztos kezelése, és ugyanakkor a képesség, ami mindezt elméleti rendszerbe foglalja. Ezt fejezi ki a büntetőjog tudományának küldetéséről Franz von Lisztnek szerzőnk által hangsúlyosan idézett gondolata. Számomra legalább ennyire fontos Wlassics Gyula összegzése, amelyben már a bűnügyi tudományok egész rendszere rajzolódik ki: az anyagi- és az eljárási jog, a kriminológia, sőt a kriminalisztika is. (A büntetés-végrehajtási ágazat későbbi fejlemény.) Idáig azonban hosszú út vezetett. Ennek az útnak a kezdetei olyan munkák voltak, amiként azt a fejezetet lezáró összegezés megállapítja, amelyekben még nem különült el az eljárási kérdések tárgyalása az anyagi jog tanulmányozásától.

A VI. fejezet a hazai büntető anyagi jog tudományának a XVIII. század végétől számítható önállósodását tekinti át a kodifikációs kísérletektől a XIX. századi „aranykorig”, és a XX. század első felébe átnyúló reform kísérletekig. A disszertáció leghosszabb fejezete az 1945 utáni tudományos élet szereplőit ugyancsak górcső alá veszi, elvezetve minket a rendszerváltástól egészen napjainkig. A szerző értékelése szerint az I. világháborúig terjedő időszak legfontosabb fejleménye, túl a dogmatika cizellálódásán, a kriminológiai szemlélet megszületése. A két világháború között a társadalomvédelmi gyakorlatiasság kapott teret. A disszertáció – mások mellett – méltatja a reformer Szalay László, a kódexalkotó Csemegi Károly, a kriminológiát alapító Vámbéry Rusztem és Irk Albert munkásságát, de nem titkolja elfogultságát Finkey Ferenc korszakalkotó teljesítményével szemben. Az 1945 utáni korszak képviselőinek szentelt értékelés veti fel azt a játékosnak is mondható ötletet, hogy próbáljuk meg kiválasztani közülük azokat, akik inkább az empiriának, és azokat, akik főleg az elméletképzésnek voltak a mesterei. Egy ilyen

csoportosításnak lehetnek tanulságai. Megfigyelhető példának okáért, hogy a diktatúra kezdeti kemény korszakában szinte kötelező volt a polgári szemlélettel, és különösen pedig a klasszikus német dogmatika tanításaival történő szakítás, amit szerzőnk érthető szomorúsággal állapít meg. Mindez együtt járt a szovjet minták átvételével. A „szocialista törvényesség” későbbi évtizedeiben a dogmatika formai, módszertani oldala kapott hangsúlyt, ami kevésbé volt kiszolgáltatva a világnézeti monopólium kényszerének. A hetvenes évektől ismét kinyílt a világ, megszűnt a nyugatról jött nézetek tilalma, elhárultak az elméletalkotás szabadságának akadályai. (Amivel a jogtudós nem tudott mit kezdeni, az a marxizmus hegemoniája, amelyről a pártállam, amíg fennállt, soha nem tudott lemondani.) A jelzett körülmények ellenére tudósaink legkiválóbbjai éltek a lehetőséggel, amelynek nyomán létrejött a kíváncsú egység, ahol a normatan és az elméletképzés egyaránt helyet kapott. Nagy Ferenc doktori munkája hiánypótló módon értékeli ezt a korszakot, szerényen hallgatva arról, hogy a minőség visszatérésében ő maga is jelentős szerepet játszott. (A bírálót semmi nem akadályozza abban, hogy tisztelegjen a szerző e teljesítménye előtt.) Értékelésem szerint a VI. fejezet nem egyszerűen lexikális adatok foglalata, hanem – különösen annak 6. alpontja – a polgári modernizáció útját járó magyar büntetőjog tudomány és napjaink kriminálpolitikája konfliktusának olyan diagnózisa, amelyre Nagy Ferenc munkáján kívül nincs példa a hazai szakirodalomban. (Talán éppen ezért a mába érő 1945 utáni korszak megérdemelt volna egy önálló fejezetet.)

A főbb irányzatok bemutatásának szentelt VII. fejezet legérdekesebb része a Beccaria – séma tárgyalása. Azok a kritikák és nemtelen támadások, amelyek Beccaria tanításait kísérték, máig ható tanulsággal szolgálnak. A nehézségekre mutatnak, amelyek a büntetőjog humanizálódásának útjába állnak. Az emberség soha nem a büntetőjog eredeti társadalomvédelmi funkcióinak a sikertelensége miatt kérdőjeleződik meg, de nagyon is zavarja az önkényes hatalomgyakorlást, ami a humánumban is korlátozó tényezőt lát. Ezért írta Kulcsár Kálmán a rendszerváltás hajnalán a jogász értelmiség feladatáról a következőket: *„Vigyázzunk tehát – és ez a legfontosabb kötelességünk – a jog uralmának humánus tartalmára, a jog humánumára.”* (Kulcsár Kálmán: *Lehet-e demokrácia Magyarországon?* Magyar Jog 1990/6-7. szám) Az értekezés nem hagy kétséget a felől, hogy szerzője nyugtalanítónak tartja a „kemény kéz” büntetőpolitikájának mind nagyobb térnyerését, amit a következőkkel jellemez: *„Jelenleg az a tendencia figyelhető meg hazánkban és Európa-szerte, hogy tért hódít a kutatás az analízis helyett a sztereotípiákra és félelmekre alapozó irracionális kriminálpolitika, és a modern állam visszavonta a minden polgár számára megteremtendő biztonság ígéretét is.”*

A VIII. fejezet a büntetőjogi dogmatika és a kriminálpolitika egymástól alig elválasztható kérdéseit tárgyalja, amelyhez nem csupán a megkerülhetetlen német források szolgálnak érvanyagul, de a hazai tudományos teljesítmények is

alapos elemzést kapnak. A dogmatika messze több egyszerű módszernél, maga a büntetőjog elmélete, ami számos funkciót teljesít. Az értekezés ezek sorában idézi a konstitutív-, a jogállami-, a mentesítési/könnyítési-, a technikai vagy didaktikai-, a tanácsadási- és az alkalmazkodási funkciót. Különösen értékes teljesítmény, amikor Nagy Ferenc a hazai nézetek szinte teljes katalógusával szolgál, amelyek mindegyike a dogmatika és a kriminálpolitika összefüggéseit tárgyalja. Talán csak az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet 1993-ban készült vitaanyagát hiányolhatjuk. (Ügyészségi Értesítő 1993/3. szám) A néhai igazgató, Pusztai László a vitaanyag előszavában a bűnözés elleni küzdelem stratégiai távlatainak meghatározását két okból is fontosnak tartotta. Az egyik kétségtelenül az, hogy *„a megváltozott, veszélyesebbé vált bűnözés olyan új kihívás, amit a társadalom nem hagyhat válasz nélkül.”* A másik körülmény, amire Pusztai felhívta a figyelmet, miszerint *„... a bűnözés elleni küzdelem nagymértékben függ az állam erre hivatott szervei és a társadalom összehangolt egységes fellépésétől, együttműködésétől.”* Mindez azonban semmit nem von le azoknak az intelmeknek a fontosságából, amelyek a fejezet végén olvashatóak, és amelyeket Nagy Ferenc az írástudók felelősségével fogalmazott meg: *„Továbbá az is megállapítható, hogy tudományos értelemben vett kriminálpolitikáról egyre kevésbé lehet beszélni, viszont a praktikus, nemritkán aktuálpolitikai célokat követő gyakorlati kriminálpolitika uralja a jelenlegi helyzetet. ... A fentiek miatt és alapján igen fontos, hogy a bűnügyi tudományok művelői – jobban, mint valaha – a saját jogállami alapjainak, a szabadságjogok garanciáinak fokozott biztosításán fáradozzanak, akár a nem jogállami és szakjogon kívüli kriminálpolitikai célkövetés akadályozásával, hátráltatásával, de legalább erőteljes kritikájával.”*

A IX. fejezet bemutatja a büntetőjog új tendenciáit, azokat a technikákat, amelyeknek célja a büntetőjogi felelősség szétterítése, a szigor növelése. A rizikótársadalom víziója, a nemzetközi szervezett bűnözés, a terrorizmus elegendő érvanyaggal szolgál a represszió fokozásához. Ez történhet a büntetendőség kiterjesztésével (fogalmilag előkészületi cselekmények sui generis bűncselekménnyé nyilvánításával, az egyes tényállási elemek kiterjesztő értelmezésével, új tényállások megalkotásával, amelyeket bizonytalan jogfogalmak uralnak) és a mérlegelési jogkörnek az enyhítési irányába történő korlátozásával. A szerző az utóbbira példaként az un. három csapás törvényt mutatja be, amit az új Btk. is átvett. A biztonság és a szabadság mesterséges szembeállítása egy olyan gyakorlati kriminálpolitika rögtönzésszerű alkalmazására sarkall, ami nem csupán megelégszik a materiális jogellenességgel szemben a formális jogellenességgel, de lendületesen le kívánja gyengíteni azokat a garanciákat is, amelyek a törvényesség és az eredményesség nehezen megteremthető egyensúlyát hivatottak szolgálni. A szerző ebben a fejezetben nem azt vitatja, hogy a gyorsan változó világban ne kellene keresni a büntetőjogi védelem hatékonyabb útjait, de azt igenis megkérdőjelezi, hogy a

megoldás a „*megértésre törekvés*” felfüggesztésében vagy a „*humanitás*” feladásában lenne.

A X. fejezet a jóvátétel fogalmából kiindulva „... *a bűncselekmény áldozatainak segítése és védelme, a tettes és az áldozat közötti kiegyezés...*” azt a kriminálpolitikai törekvést elemzi, ami valódi útkeresés a bűncselekmény sértettjeinek védelmezéséhez, az elkövetők erkölcsi felelősségének felkeltéséhez, a szabadságvesztés büntetés ártalmainak lehető mérsékléséhez, a büntetőeljárás új modelljének megalapozásához, az anyagi büntetőjogba történő befogadáshoz, és a büntetés-végrehajtás reintegráló hatásainak erősítéséhez. Az értekezés a hazai szakirodalomban egyedülálló módon nem csupán a jogtörténeti gyökereket tárja fel, és nem is kizárólag a jóvátétel kriminálpolitikai összefüggéseire figyel, amikor a mediáció és a helyreállító igazságszolgáltatás kriminológiai szemléletű értelmezését kiegészíti az anyagi- és az eljárási jogdogmatika szempontjaival, így elérve azt a célt, hogy az emberközpontú megoldás legyen a leghatékonyabb társadalomvédelem.

A reménykeltő X. fejezet után az ellenség-büntetőjogot értelmező XI. fejezet egyenesen a jogállami büntetőjog erózióját vetíti előre. Az alapvetően Günther Jakobs nézeteire támaszkodó összefoglalás szerint Jakobs világa lehet egyszerű fogalom-magyarázat, lehet erőteljesen kritikai üzenet, de lehet megerősítő, igazoló küldetés is. Nagy Ferenc nyilvánvalóvá teszi, hogy nem legitimálható egy olyan felfogás, ami az elkövetőt nem embernek, hanem megsemmisítendő veszélyforrásnak jelöli. Ebben a felfogásban már a távoli veszélyes gondolat lehetősége is büntetendő, a büntetés akár a formális eljárást mellőző megsemmisítés is lehet. Eljárás indulhat minden gyanú nélkül, és a kényszerintézkedéseknek sem a szükségessége sem az arányossága nem vizsgálendő. A titkos felderítés semmiféle materiális feltételhez nem kötött, gyakorlatilag a totális elhárítás érvényesül. Természetesen elvileg lehetséges az ellenség-büntetőjog korlátozása a terrorveszélyre és a nemzetközi szervezett bűnözésre, de a tapasztalatok, főként az USA és az Egyesült Királyság gyakorlatában azt mutatják, hogy a kivételesnek szánt intézkedések előbb vagy utóbb a bűnüldözés általános gyakorlatává lesznek. Az értekezés meggyőzően bizonyítja, hogy sem a terrorizmus sem a szervezett bűnözés nem gyengült meg az ellene küldött „hadüzenet” hatására. Ellenkezőleg a jogállami értékek feladása éppenséggel a terroristák számára teremt „környezetbarát” feltételeket, miközben a jogkövető polgár megtapasztalhatja, hogy a semmiféle korlátot nem tűrő törvényhozó hatalom bárkit ellenségnek definiálhat.

Az értekezésről összefoglalóan megállapítom, hogy azok hiteles adatokat tartalmaznak, a benne azonosítható eredmények a szerző teljesítményei.

II. A doktori mű téziseiben megfogalmazott új tudományos eredmények

Az értekezés új tudományos eredményének ismerem el:

- A büntetőjog erkölcsi megalapozásának eredeti megközelítését, ami egyszerre igazolja a jog erkölctől különböző önállósodási folyamatát és azt, hogy a két normarendszer, relatív önállóságának megőrzése mellett egymásra kölcsönösen erősítő hatást képes gyakorolni.
- A büntetőjog három forrásaként a római jognak, a kánonjognak és a jogfilozófiának a kijelölését, és annak igazolását, hogy a modern büntetőjog csakis e források feltárásával értelmezhető.
- A szabadság és a biztonság olyan együttes érvényre juttatását, ami nem engedi meg a hatalmi szándékoktól vezérelt egymás terhére történő kijátszásukat, és amelyben egymásra gyakorolt kölcsönös hatásuk adja a jogállami büntetőjog alapját.
- A büntetőjog feladatainak komplex meghatározását, amelyben a jogtárgy védelme (hasznossági elv), az etikai értékek megóvása (értékelv) és a jogkövető magatartás erősítése (törvénytisztelet) együttesen jelennek meg.
- A jogállami büntetőjog hazai helyzetének bemutatása során annak igazolását, hogy az elméleti megalapozásra igényt nem tartó, hektikusan változó kriminálpolitika leértékeli a büntetőjog elméletét és az erősen átpolitizált jogászgyakorlatnak enged teret.
- A büntetőjog tudomány főbb irányainak bemutatása során Beccaria munkásságának újszerű ábrázolását, különösen pedig a büntetőjog humanizmusának védelmezését a biztonság megalapozatlan ígéretével fellépő „kemény kéz” kriminálpolitikákkal szemben.
- A büntető-jogdogmatika olyan értelmezését, ami a tételes jog tanulmányozására alkalmas módszertan mellett a dogmatikának elméletalkotó tudományági jelentőséget tulajdonít, ahol az elmélet a büntetőjogi jelenségek törvényszerűségei feltárásával a jogintézmények rendszerszerű egymásra gyakorolt hatásaira is magyarázatot kínál.
- A büntetőjog új tendenciáinak tanulmányozása során a *szimbolikus büntetőjog* fogalmi meghatározását, miszerint „... a törvényhozó (csak) azt a célkitűzést követi, hogy felhívja a figyelmet a közvéleményben a gondos és dönteni képes jogalkotásra, azonban a valódi problémát meg sem próbálja orvosolni, a problémakezelés kimerül a szimbolikus jellegű büntetőjogi szankció(k) előírásában. A szimbolikus büntetőjog kitétel és szerzői fogalomhasználat találó a legutóbbi idők hazai büntetőjogának jellemzésére is.”
- A jóvátétel intézményének a hazai szakirodalomban első és egyedüli olyan értelmezését, amelyben a jóvátétel lehet büntethetőségi akadály (megszüntető ok); önálló szankcióforma, büntetés vagy intézkedés, sui

generis „harmadik nyomú” szankció; szankciószurrogátum; bünteteskiszabási körülmény és büntetés-végrehajtási gyakorlat.

- A ellenség-büntetőjog kritikai értékelését, elhatárolását a jogállami büntetőjog eszméjétől, annak igazolását, hogy a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni hadviselés a legnagyobb veszélyt a jogkövető polgárok számára jelenti, főként azzal, hogy a mindenkori ellenséget az önkorlátozást nem ismerő hatalom jelöli ki.

Az előbbieken túl – noha a jogtörténeti hozzáértés nem hiányolható és a tudományos eredmények megalapozásához is hozzájárultak – a VI. fejezet 1-5 alpontjaiban felsorolt teljesítményeknek önálló tudományos eredményt nem tulajdonítok. Ugyanakkor a VI. fejezet 6. alpontjában a hazai büntetőtudomány és a kriminálpolitika ellentmondásos kapcsolatának feltárását úttörő jelentőségű megállapításnak, új tudományos eredménynek értékelem.

Összefoglalásként megismételem a bevezetőben tett megállapításomat: Nagy Ferenc értekezése a büntetőjog tudomány eddig nélkülözött „alaptanának” tekinthető, iskolateremtő jelentőségű hozzájárulás a jogállami büntetőjog egyetemes értékeinek gazdagításához, valamint a hazai büntető jogalkotás és törvénykezés megújulásához.

A doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartom!

Budapest, 2017. június 19.

Finszter Géza